

УДК 130.2:319.8

Л.Г.Дротянко

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕРУ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Анотація. У статті здійснюється філософський аналіз основних соціокультурних факторів, які суттєво впливають на зміни мовленнєвої культури соціуму в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесах спілкування.

Ключові слова: мовленнєва культура, Інтернет, інформаційно-комунікаційні технології, міжособистісне спілкування, інформаційна ера.

Вступ

Глобалізаційні процеси нині охоплюють усі сфери буття світового соціуму в першу чергу через тотальне застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Як слушно відмічали теоретики інформаційного суспільства І. Масуда, Д. Белл, Е. Тоффлер та їхні послідовники, суттєві зміни в економічній, соціально-політичній і духовній сферах суспільства відбуваються значною мірою за рахунок розвитку науки, техніки і технологій. Відповідно до сучасних об'єктивних тенденцій технічного розвитку, «людство неухильно рухається до єдиної глобальної цивілізації, що виражається в побудові єдиного техногенного простору» [1, с.145], який протистоїть політичним, культурним та іншим відмінностям та поєднує різні регіони в єдине ціле. Нові інформаційно-комунікаційні технічні засоби, що ґрунтуються на використанні комп'ютерних технологій, сприяють посиленню комунікаційних процесів у світовому масштабі, через що сучасну еру часто називають ерою масових комунікацій.

Винайдення ж і повсюдне упровадження якісно нових засобів комунікації суттєво впливає й на мову спілкування: виникає не лише уніфікована мова, слова якої є зрозумілими більшості комунікантів, що використовують комп'ютерні технології, але й формується етос комунікації, який відповідає новим комунікативним реаліям. Зокрема, зазнає суттєвих змін мовленнєва культура комунікантів, які користуються сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Виявлення основних соціально-культурних факторів, які викликають ці зміни в мовленнєвій культурі в добу інформатизації та комп'ютеризації, є **метою** даної статті.

Основна частина

Трансформаційні процеси в мові спілкування відбувалися завжди в культурно-цивілізаційному поступі людства, проте *настільки* стрімких і масштабних змін, як в умовах «інформаційного вибуху» (М.Маклюен), вони ще не зазнавали. Передусім, це викликано використанням штучної машинної мови, яка вимагає уніфікації мовних одиниць і змісту слів комп'ютерної мови. За таких умов трансформується не лише мова, але й її функції в процесі використання комп'ютера як засобу спілкування. М. Дері в цьому контексті справедливо відмічає, що в кіберкультурі комп'ютеру вдалося знищити традиційну дистанцію між словом і ділом, оскільки слова, прочитані на екрані комп'ютера, не стільки *інформують*, скільки *провокують дії* [2, с.93]. І цей процес можна спостерігати під час проведення, наприклад,

флешмобів чи інших схожих заходів, особливо в молодіжному середовищі.

Загалом культура мовленнєвої комунікації в інформаційну добу ґрунтується на правилах семіотики, яка в якості дисциплінарно організованої науки сформувалася у другій половині минулого століття на перетині таких наук, як кібернетика, теорія інформації і структурна лінгвістика. Це був період буму в галузі розробки засобів масової комунікації – радіо, телебачення, кіно тощо. Вони сприяли трансформації мовленнєвих процесів у сфері комунікації, передусім – швидкому розповсюдженню інтерактивних процесів.

Поява Інтернету знаменувала початок нової епохи в культурі комунікації – засновуються соціальні мережі, які об'єднують представників не лише різних етнічних і національних культур, але й різних континентів навколо болючих проблем сучасної цивілізації. Зокрема, екологічних, політичних, культурологічних проблем, невирішеність яких може поставити світову спільноту на межу виживання. Процеси комунікації демократизуються, стають доступними значній кількості людей, що проживають на різних континентах. Розгортання засобів пересування, розширення мережі повітряних і залізничних шляхів сполучення між різними регіонами земної кулі усувають перешкоди в процесах комунікації, замінюють опосередковане спілкування безпосереднім. Усі ці явища також значною мірою впливають на формування глобального мислення індивідів і трансформацію мовленнєвої культури в сучасному світі, оскільки стають доступними цінності інших культур, які засвоюються через їхню популяризацію. Остання відбувається за рахунок використання в тім числі спрощеної мови, якою передається інформація про культурні цінності.

Важливе місце в сучасних комунікативних процесах, як авторка статті зазначала в одній із попередніх публікацій [3, с.7-8], займає стільниковий телефонний зв'язок, який дозволяє здійснювати передачу не лише звука, але й зображення та тексту через електронну пошту. Такий вид комунікації також впливає на зміни в мові спілкування. Надзвичайно привабливою тенденцією тут є використання латини, що значно здешевлює передачу текстових повідомлень. З іншого боку, тут, як і в Інтернет-комунікації, широко використовуються нові мовні засоби, які запозичуються переважно з американізованої англійської мови. Відбувається стандартизація, уніфікація мови комунікації, що веде до збіднення національних мов, знищення літературної мови. Зникає мовне багатство художньої літерату-

ри. Разом із тим, у культурному просторі Мережі конструюються штучні слова і вирази, які ніби й мають підґрунтя в природних мовах, проте, з одного боку, використовуються з метафоричним значенням, а з іншого – навмисне трансформуються форма цих слів і виразів через порушення орфографії.

Так, із природної мови беруться слова «спати», «висіти», «думати», «лазити», «бродити» та багато інших, але їхній зміст взято як метафори й застосовано до «життя» (ще одна метафора) в Інтернеті й до стану комп'ютера – це він «спить», «зависає», «повільно думає», а користувачі в Мережі «лазять», «висять», «бродять» тощо. Та й вираз «всесвітня павутина» має метафоричне значення, оскільки репрезентує віртуальний простір, у якому існують складні переплетіння каналів зв'язку та передачі й отримання інформації. Так само в переносному значенні використовуються традиційні слова повсякденного вжитку «вікно», «миша» і т. п. Навмисне викривлення форми слів можна показати на прикладах їхньої вульгаризації (навмисного невірного написання через підміну букв, їхнє подвоєння тощо (так звані «олбанська мова» і жаргон «падонкафф») – «букфа» замість «буква», «много букафф» замість «багато букв», «красафчег» замість «красень» (російське «красавчик»), «дафай» замість «давай», «аффтар» замість «автор» і т. д.

Сучасні дослідники – лінгвісти, соціологи, психологи, філософи, культурологи – прагнуть у цьому зв'язку осмислити, що ж відбувається із загальною культурою людства в умовах сучасного науково-технічного прогресу і, зокрема, з мовленнєвою культурою. Особливе занепокоєння у багатьох із них викликає падіння культурного й освітнього рівня молоді, поява значних психічних розладів, які виражаються в девіантній поведінці дітей, підлітків, молодих людей. Зокрема, М. Бугайськи аналізує стан у сучасному польському суспільстві і пише, що не лише мережа Інтернет, але й мас-медіа формують сучасну мову комунікації. Більше того, своєрідна медійна мова охопила й школу, оскільки її впливу піддаються як учні, так і вчителі [4, с.520]. Субкультури сучасного суспільства, які створюють свій жаргон, проникають у радіо- й телефір, а через них – у всі шари та прошарки суспільства. Дослідник пише про поступову вульгаризацію сучасної польської мови і стилістичну немічність її користувачів, які виступають у ролі як адресатів, так і адресантів [Там само, с.521]. Схожа ситуація з мовною комунікацією і станом сучасної мовленнєвої культури є характерною й для України, особливо в процесі комунікації молоді в соціальних мережах.

Значне місце в мережевому просторі замість звичних слів займають значки – смайлики, які, як відомо, ввійшли в Інтернет-комунікації з типографської справи, проте «прописалися» в мовленнєвій культурі чатів, повідомленнях електронної пошти тощо не як допоміжні, а як такі, що мають суттєве семантичне навантаження. Справедливою є думка групи Санкт-Петербурзьких дослідниць О.Іваненко, М.Корецької та О.Савенкової про те, що «смайлик з'являється тоді, коли суб'єктивність уже є нецікавою» [5, с.221]. Звідси вони роблять висновок, що смайлики виконують певні функції у підтриманні

медіа-товариств. Зокрема, дослідниці підкреслюють, що смайлик використовується для легкого спілкування, веселощів, іронії і ніколи – для вираження справжньої скорботи, глибокого страху чи відчаю. Отже, все, що потрапляє в зону, відмічену знаком смайлика, набуває легкості [Там само, с.225]. Інтернет-комунікації з використанням цих знаків долають усі соціальні відмінності між учасниками віртуального простору, оскільки перед Інтернетом усі його користувачі є рівними. Смайликова писемна культура породжує новий тип писемного мовлення, яке руйнує усталені норми і правила правопису. А надання смайликам перебільшеного значення (адже ними позначають лише коди емоцій, а не самі емоції в Інтернет-діалогах) збіднює не лише мову спілкування, але й вихолощує справжні людські переживання, які роблять людину особистістю, індивідуальністю. Тобто смайликова культура спілкування перетворює людську спільноту на квазі-спільноту, симулякр.

Таке ж занепокоєння станом мовленнєвої культури суспільства висловлює російський лінгвіст В.Карасик. Він зазначає, що «вплив сучасної масової культури на комунікативну практику виражається як скорочення лексичного фонду, спрощення граматики і збільшення частки емоційного змісту висловлювання порівняно з часткою раціонального змісту, а також як вульгаризація мовлення» [6, с.90]. Автор турбує, що демократизація суспільних відносин привела до того, що повсякденне мовлення більшості населення в його природному вигляді стало домінуючим у комунікативному просторі сучасної західної цивілізації. А в попередній період у лінгвістичних дослідженнях цей вид мовлення розглядався як периферійний (Там само). На наш погляд, спрощення мови і мовлення в сучасному суспільстві зв'язане не стільки з демократизацією, скільки з розвитком технічних засобів комунікації, які прискорюють процеси комунікації, викликані прискореними темпами суспільного життя. Проте цей факт не повинен *сумтєво* впливати на мовленнєву культуру, опускати рівень суспільних вимог до неї, адже вона впливає на стан усіх соціальних практик – освіту, науку, політику, мораль, мистецтво тощо, які функціонують завдяки мові і мовленню. Суспільство задля свого майбутнього не може допускати збіднення мови, романтизацію стилістичної неграмотності.

М. Бугайськи аналізує в цьому контексті феномен снобізму у мовленнєвій культурі. Передусім, він акцентує увагу на негативній конотації слова «сноб», наводячи таке його визначення: сноб (з негативним відтінком) – «людина, яка наслідує модній поведінці, поглядам, смакам і т. п. деякої групи людей, до якої вона сама хотіла б належати» [4, с.451]. Щодо мовленнєвих практик, на його переконання, це слово демонструє зловживання учасниками комунікації використанням слів іншомовного походження, з надмірною запопадливістю. На нашу думку, снобізм притаманний і мовленнєвому спілкуванню в соціальних мережах. Тут вважається «хорошим тоном» пересипати свої повідомлення навмисно неправильним написанням слів, про що зазначалося вище, (або навіть лайливих слів), очевидно, з метою стати більш «своїм» серед певного кола користувачів Інтернету. Снобізм загалом і його прояви

в мовленнєвій культурі (чи краще б сказати – мовленнєвому безкультур'ї) є свідченням низької самооцінки учасників спілкування, наявності у них «комплексу провінційності» (М. Бугайськи).

Інший аспект трансформації мовленнєвої культури в контексті розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій аналізує російський лінгвіст Т. Юдіна. Вона обговорює проблему міжособистісної комунікації в Мережі, справедливо наголошуючи на анонімному характері такої комунікації, оскільки учасниками комунікації є люди, які особисто не знайомі між собою й не планують особисті зустрічі в майбутньому [7, с.657]. Отже, найчастіше такого роду комунікація, будучи анонімною, не вимагає значної напруги як розумових, так і душевних сил, не залишає великих слідів після завершення сеансу електронної комунікації у її віртуальних учасників. А тому, на наше переконання, з мовленнєвої культури, з міжособистісної комунікації молоді зникають традиційні слова, які передають чуттєво-емоційний стан комунікантів, репрезентують високі реєстри духовності людей. І це теж збіднює людські взаємини, породжує ерзац-культуру мовлення. Проте якщо брати до уваги не лише повсякденну комунікацію у Світовій інформаційній мережі, а й виконання нею інформаційної, освітньої функції, то чуттєво-емоційна складова тут справді не має значення. Наприклад, якщо йдеться про дистанційну форму навчання, яка набуває все більшого поширення у світі, то міжособистісне спілкування викладача й студента ґрунтується на кодифікованій літературній мові, що має норми, правила, обмеження у застосуванні мовних одиниць. Студент не може користуватися смайликами чи іншими знаками, які не мають відношення до навчального матеріалу. Він змушений працювати над добором відповідних слів і термінів, щоб краще передати рівень засвоєння даного матеріалу. Хоча в такому спілкуванні викладача й студента теж відбувається збіднення мовного арсеналу, оскільки, як справедливо зазначає Т. Юдіна, «такий параметр, як особиста харизма викладача, витісняється параметром якості продукту, який пропонується, і формою його презентації, тобто параметром технічної досконалості й професіоналізму» (Там само). В безпосередньому процесі навчання суттєву роль відіграють міміка, жести, паузи та інші чуттєво-емоційні елементи поведінки викладача перед аудиторією. Нерідко викладач наводить приклади з життя чи вводить гумор під час лекції, які сприяють налагодженню більш довірливих взаємин в аудиторії і які недоречно використовувати під час читання лекції перед екраном для запису на відео. Мовлення лектора перед екраном є досить сухим, а міміка й жести – сковуються камерою.

Отже, оцінюючи роль комп'ютерних технологій у суспільній комунікації, не можна зупинятися лише на негативних аспектах, оскільки об'єктивно науково-технічний розвиток суспільства полегшує спілкування, скорочує час і зусилля на підготовку, передачу й отримання інформації, а також отримання реакції адресата на неї. Тобто сучасні інформаційно-комунікаційні технології роблять можливою комунікацію в режимі on-line, що дозволяє швидше приймати відповідні рішення. Звісно, за таких умов змінюються правила правопису в бік спрощення,

наприклад, допускається ставити знак переносу в будь-якому місці слова або в комп'ютерних текстах допускається відсутність розділових знаків.

Саме цей бік трансформації мови, а разом із тим і мовленнєвої культури, має на увазі М. Володіна, коли зазначає: «Розповсюдження нових засобів масової інформації, зв'язаних із розвитком інтерактивних, керованих користувачем інформаційних технологій, тягне за собою не лише зміну форм і видів комунікації, змінюється також місце природних мов у загальній семіотичній системі. Засоби масової комунікації – преса, радіо, телебачення, кіно, Інтернет, поєднуючи в собі звукове і писемне мовлення, рухливі й нерухомі зображення, враховуючи музику й пластику тіла, складають *єдиний семіотичний ансамбль*. Цей ансамбль складається з матеріалів різних семіотичних систем, які перетворюються засобами фіксації, характерними для ЗМІ. Маються на увазі кіноплівка, магнітна плівка та інші форми відео- і звукозапису, а також могутня комп'ютерна техніка, техніка радіомовлення, телебачення, кінопрокату й інших засобів передачі та розповсюдження знаків. Усе це створює *текст* вищої семіотичної складності, який постає цікавим завданням семіотичного аналізу» (виділено автором. – М.В.) [8, с.13-14]. Наведення нами досить довгої цитати виправдане тим, що дозволяє не вивати з контексту важливої думки М.Володіної щодо сучасної мови комунікації й трансформації мовленнєвої культури під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційну еру.

Глобалізаційні процеси, як уже зазначалося, пронизані взаємодією мов різних народів, а отже, – процедурою перекладу текстів з однієї мови на іншу. В цьому процесі значне полегшення надає комп'ютерний переклад, який дозволяє перекладати значні обсяги наукових, навчальних, художньо-публіцистичних матеріалів. Проте такий переклад має немало негативних наслідків, оскільки виключає можливість вміщувати слова у відповідний контекст. А якщо йдеться про художній текст, то машинній мові, машинним словникам бракує слів, які б передавали особливості національного характеру, нюанси в застосуванні тих чи інших лексичних одиниць, метафоричність народної мови тощо. За таких умов текст передається досить спрощено, що впливає негативно на засвоєння представниками інших культур усього багатства мови і культури відповідного народу.

Висновки

Здійснення аналізу соціокультурних факторів, під впливом яких відбувається трансформація мовленнєвої культури в інформаційну епоху, показує, що революція в технічних засобах комунікації соціуму вносить суттєві корективи в характер спілкування, породжує нові типи залежності людей від техносфери. Штучний світ, створений людиною, починає жити власним життям у тому сенсі, що людина весь час змушена підлаштовуватися під нові технології, без використання яких вона не може встигати за прискореними ритмами буття соціуму. Люди навіть не помічають, наскільки змінюється їхнє життя через трансформації техносфери.

Зокрема, тотальне впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у всі соціа-

льні практики, які пронизані процесами міжособистісного спілкування, веде до модифікації мовних засобів. Проте позитивні чи негативні наслідки використання комп'ютерної техніки залежать від рівня загальної культури її користувачів, адже технічні засоби виконують допоміжну роль у процесах людської комунікації. Люди не повинні ставати лише додатками до техніки, якою б «розумною» вона не була, а тим більше не повинні перекладати на неї відповідальність за рівень особистої культури і її прояви в комунікативних процесах. Наявність у суспільстві комунікативної кризи вказує на необхідність переосмислення існуючої в ньому шкали цінностей, аби не дати дорогу комп'ютерному фетишизму й не втратити духовні орієнтири в майбутньому.

Список літератури

1. Попкова Н. В. Філософія техносфери. Изд. 2-е. / Н. В. Попкова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 344 с.

2. Дери М. Скорость убегаия: киберкультура на рубеже веков / Марк Дери. – М.: АСТ МОСКВА, 2008. – 478 с.

3. Дротянко Л. Г. Трансформація комунікативної функції мови в добу інформатизації // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 2(16). – К. НАУ, 2012. – С.5-9.

4. Бугайски М. Язык коммуникации / Мариан Бугайски. – Х.: Изд-во «Гуманитарный Центр», Артеменко Э. Г., 2010. – 544 с.

5. Иваненко Е. А., Корецкая М. А., Савенкова Е. В. Созвездие Горгоны (эссе об эффектах медиа) / Е. А. Иваненко, М.А. Корецкая, Е. В. Савенкова. – СПб: Алетейя, 2012. – 328 с.

6. Карасик В. И. Языковая кристаллизация смысла / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2010. – 351 с.

7. Юдина Т. В. Универсальные и специфические характеристики Интернета как формы коммуникации // Язык средств массовой информации / Т. В. Юдина. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. – С.654-658.

8. Володина М. Н. Язык СМИ – основное средство воздействия на массовое сознание // Язык средств массовой информации / М. Н. Володина. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. – С.6-24.

Л. Г. Дротянко

СОЦИАЛЬНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭРУ

В статье осуществляется философский анализ основных социокультурных факторов, которые существенно влияют на изменения речевой культуры социума в условиях применения информационно-коммуникационных технологий в процессах общения.

Ключевые слова: речевая культура, Интернет, информационно-коммуникационные технологии, межличностное общение, информационная эра.

L. Drotynko

SOCIAL TRANSFORMATIONS OF SPEECH CULTURE IN THE INFORMATION ERA

The article deals with the philosophical analysis of the major sociocultural factors, which significantly influence on the changes of speech culture in society under the conditions of information and communication technologies application in communication processes.

Keywords: speech culture, the Internet, information and communication technologies, interpersonal communication, information era.

УДК2.21.30

Л.Г. Конотоп

РЕЛІГІЯ І АКТУАЛІЗАЦІЯ ДУХОВНОЇ СУТНОСТІ ЛЮДИНИ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. В статті аналізуються соціально – політичні й ідеологічні зміни в суспільстві, які безпосередньо впливають на духовний потенціал людини. Релігія розглядається як значущий елемент соціуму, який активізує творчий потенціал людини, її прагнення до духовно-душевної самореалізації.

Ключові слова: релігія, духовність, соціум, духовний потенціал людини, суспільні трансформації.

Вступ

Сьогодні Україна та багатьох інших країн демонструє нагальну необхідність звертання наукової уваги до проблеми людини, її духовності. Останні події в українському соціумі виявляють непорозуміння між громадянами однієї країни, втрату громадянських почуттів, довіри та поваги однієї людини до іншої. Справа не в тому, що одна людина прагне до асоціації з Європейським Союзом, а інша – до Росії, до Митного Союзу. Питання полягає в тому, як **прагнути** до чогось, якими засобами досягати тієї чи іншої мети. Загальновідомий вислів: «мета виправдовує засоби» не тільки не завжди «працює» в позитивному плані, а навпаки, відіграє негативну роль у соціально-політичному просторі будь-якої країни. Взаємоповага, толерантність, почуття гідності – це тільки невеликий перелік характеристики дружніх стосунків між людьми, групами, державами. І це непорожні слова. Якщо людина, дійсно, поважає та любить себе саму, тоді вона, в такий же спосіб, по-

важає і любить іншу людину, її життя, її життєві настанови та вибір; інший народ, іншу культуру. Будь-яка проблема й буде вирішена на такій основі на засадах взаємопорозуміння, а весь процес спрямований на досягнення консенсусу.

Метою статті є аналіз значення релігійного комплексу в аспекті актуалізації духовного потенціалу людини.

Основна частина

Будь-яка соціальна система репрезентує різні способи взаємодії людей за допомогою спеціально створених засобів – артефактів. Способи взаємодії залежать від характеру тих артефактів, що використовуються. В залежності від домінування того або іншого способу взаємодії людей в соціальній системі, ми можемо виділити три наступні сфери – економічна, ідеологічна і політична. Безперечно, ці сфери можуть відігравати різноманітні ролі в соціокультурних трансформаціях, найбільш детально виявляючи себе